

East African Journal of Swahili Studies

eajss.eanso.org

Volume 5, Issue 1, 2022

Print ISSN: 2707-3467 | Online ISSN: 2707-3475

Title DOI: <https://doi.org/10.37284/2707-3475>

EAST AFRICAN
NATURE &
SCIENCE
ORGANIZATION

Original Article

Wahusika na Motifu ya Siri katika Nathari Teule za Fasihi za Kiswahili

Beatrice Nyambura Njeru^{1*}, Prof. John Kobia, PhD¹ na Dkt. Allan Mugambi, PhD¹

¹ Chuo Kikuu cha Chuka; S. L. P. 109 - 60400, Chuka, Kenya.

* Barua pepe ya mawasiliano: btrcnjr54@gmail.com

DOI ya Nakala: <https://doi.org/10.37284/jammk.5.1.782>

Tarehe ya Uchapishaji: **IKISIRI**

08 Agosti 2022

Istilahi Muhimu:

*Mwingilianomatini,
Wahusika,
Motifu ya Siri,
Nathari,
Fasihi.*

Wahusika ni viumbe muhimu katika ujenzi wa kazi ya fasihi. Mhusika ni mtendaji katika kazi ya kifasihi na huwa ni kielelezo cha viumbe wanaopatikana ulimwenguni ingawa si lazima sifa zote za mhusika zifungamane na za binadamu. Ni picha ambayo huchorwa na fasihi na ni kiini cha vitu vipya, dhamira na mada katika fasihi. Kwa hivyo, wahusika si watu halisi bali ni watu wa kubuni. Mwandishi huchora viumbe anaowatwika majukumu ya kutenda na kusema kama binadamu na kupitia kwao huwasilisha dhamira yake. Dhamira hii hukuzwa na kuwepo kwa masuala makuu ambayo huwasilishwa kwa hadhira lengwa na kufanikisha lengo kuu la utunzi wa kazi ya fasihi. Makala haya yanalenga kuchunguza namna ambavyo wahusika huingiliana kutoka kwa matini moja hadi nyingine katika nathari teule za fasihi ya Kiswahili. Mwingilianomatini hubainisha kuwa matini moja inaweza kuhusiana na matini nyingine katika viwango mbalimbali kama vile usawiri wa wahusika, usawiri wa mandhari, maudhui na mtindo wa uandishi. Sampuli maksudi ilitumika kuteua vitabu saba kwa msingi kuwa vina dhana ya siri katika uteuzi wa mada. Vitabu hivi ambavyo ni Nataka Iwe Siri, Sitaki Iwe Siri, Siri Ya Baba Yangu Kitabu 1, Siri Ya Baba Yangu 2, Siri Sirini 1, Siri Sirini 2 na Siri Sirini 3 vimedhihirisha kuwa kuna siri ambazo zimejengwa na wahusika katika bunilizi teule na kufanikisha motifu ya siri. Uchanganuzi na uwasilishwaji wa data itakayopatikana kutokana na usomaji wa kazi teule utakuwa wa kimaiezo. Makala haya yatawafaa wahakiki kwa kuwapa mwanga wa namna ya kuhakiki kazi zinazohusiana na siri na kuchunguza namna wahusika wanavyoweza kuingiliana kwa namna tofauti na kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri. Aidha walimu na wanafunzi wa viwango vyote watafaidika kwa sababu wataelewa kazi teule zaidi. Waandishi nao watafaidika kutokana na makala haya kwa sababu watayatumia kama kifaa cha kutunga kazi za baadaye za kiwango cha juu zaidi kuhusiana na motifu ya siri. Vilevile makala haya yatatoa mchango mkubwa

katika taaluma ya fasihi ya Kiswahili kwa kuwa yataongeza maarifa mapya kuhusu namna wahusika wanaweza kuingiliana na kukuza kazi za kibunilizi zilizo na motifu mbalimbali.

APA CITATION

Njeru, B. N., Kobia, J. & Mugambi, A. (2022). Wahusika na Motifu ya Siri katika Nathari Teule za Fasihi za Kiswahili. *East African Journal of Swahili Studies*, 5(1), 234-249. <https://doi.org/10.37284/jammk.5.1.782>.

CHICAGO CITATION

Njeru, Beatrice Nyambura, John Kobia and Allan Mugambi. 2022. "Wahusika na Motifu ya Siri katika Nathari Teule za Fasihi za Kiswahili". *East African Journal of Swahili Studies* 5 (1), 234-249. <https://doi.org/10.37284/jammk.5.1.782>.

HARVARD CITATION

Njeru, B. N., Kobia, J. & Mugambi, A. (2022) "Wahusika na Motifu ya Siri katika Nathari Teule za Fasihi za Kiswahili", *East African Journal of Swahili Studies*, 5(1), pp. 234-249. doi: 10.37284/jammk.5.1.782.

IEEE CITATION

B. N. Njeru, J. Kobia & A. Mugambi, "Wahusika na Motifu ya Siri katika Nathari Teule za Fasihi za Kiswahili", *EAJSS*, vol. 5, no. 1, pp. 234-249, Aug. 2022.

MLA CITATION

Njeru, Beatrice Nyambura, John Kobia & Allan Mugambi "Wahusika na Motifu ya Siri katika Nathari Teule za Fasihi za Kiswahili". *East African Journal of Swahili Studies*, Vol. 5, no. 1, Aug. 2022, pp. 234-249, doi:10.37284/jammk.5.1.782.

UTANGULIZI

Kazi hii inaangazia namna ambavyo wahusika wanaingiliana kimatini na kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri katika nathari teule za fasihi ya Kiswahili ambazo ni *Nataka Iwe Siri*, *Sitaki Iwe Siri*, *Siri Ya Baba Yangu 1*, *Siri Ya Baba Yangu 2*, *Siri Sirini 1*, *Siri Sirini 2* na *Siri Sirini 3*. Mwingilianomatini ni njia mojawapo ya ubunifu inayotumika kuonyesha njia mbalimbali ambapo mwangwi wa matini moja unadhihirika katika matini nyingine aidha kiwazi au kwa kuiga sifa za matini ya awali ama kutumia msimbo unaofanana katika uwasilishaji wa kazi hizo za fasihi (Abram, 1981). Kazi ya awali inapojipata katika kazi ya sasa, sehemu ya kazi ya awali huwa na uwezo wa kuathiri kazi ya sasa na kuwa na mwigo wa kazi ya awali (Leitch, 1983).

Motifu ya siri nayo ni mambo yaliyofichwa kama yanavyojitokeza kwa kujirudiarudia katika kazi teule za nathari za fasihi ya Kiswahili zinazorejelea dhana ya siri (Wamitila, 2003). Motifu huwasilisha dhana fulani kivyake na hivyo kujenga kazi ya fasihi. Pia, motifu huweza kuzua dhana nyingine mpya katika kazi tofauti ya kifasihi na ifanyapo hivyo, huibua kiwango kingine kipya cha maana iliyokusudiwa. Kwa hivyo, motifu ndiyo inayotawala kazi ya fasihi na huvuta makini katika usomaji na uchambuzi wa kazi hiyo.

Mhusika ni mtendaji katika kazi ya kifasihi na huwa ni kielelezo cha viumbe wanaopatikana ulimwenguni ingawa si lazima sifa zote za mhusika zifungamane na za binadamu (Wamitila, 2008). Naye, Madumulla (2009) anaeleza mhusika kama picha ambayo huchorwa na fasihi na ni kiini cha vitu vipya, dhamira na mada katika fasihi. Kutokana na maelezo ya Madumulla (mtaje) ni wazi kuwa wahusika si watu halisi bali ni watu wa kubuni. Mwandishi huchora viumbe anaowatikwa majukumu ya kutenda na kusema kama binadamu na kupitia kwao huwasilisha dhamira yake (Ponera, 2014).

Nathari ni moja kati ya makundi mawili makubwa ya fasihi andishi jinginele likiwa ni nudhumu (Mohammed, 1995). Neno hili linatumiwa kurejelea uandishi wa kawaida tofauti na ushairi. Mohammed anabainisha riwaya, insha na hadithi fupi kama mifano ya nathari. Mulokozi (1996), anasema kuwa nathari ni maandishi ya kimjazo yasiyofuata kanuni za kishairi. Anataja tanzu zilizoko katika nathari kuwa ni pamoja na tamthilia, hadithi kwa maana ya riwaya, visa, na baadhi ya wasifu na tawasifu. Pamoja na kwamba wataalamu hawa wanatofautiana kidogo katika kubainisha mifano ya nathari, wote wanabainisha sifa kuu ya nathari kuwa lazima iwe katika masimulizi ya kimjazo. Kwa ujumla nathari ina umbo au muundo unaoitofautisha

na kazi ya kishairi kama vile kutotumia sana lugha ya mkato au lugha yenye mapigo ya kimuziki.

Katika nathari teule waandishi wameteua wahusika, wakawachora na kuwakuza hadi kufanikisha kazi zinazoendeleza motifu ya siri. Kwa namna mbalimbali wahusika hawa wameingiliana na hivyo kufanikisha kuwepo kwa mwangwi wa kazi moja katika kazi nyingi. Hali hii imesababisha kuwepo kwa mwingilianomatini katika usawiri wa wahusika katika nathari teule za fasihi ya Kiswahili.

MWAUO WA MAANDISHI

Motifu ya Siri katika Kazi za Fasihi ya Kiswahili

Karama, Mutiso na Chimera (2018), wanaeleza kuwa utenzi wa *Siri La Asrari* ulitungwa kwa kuendeleza motifu ya siri. Kutokana na uhakiki wa Karama na wenzake, utenzi huu ulitungwa na Mwanalemba na unazungumzia vita alivyopigana Mtume Muhammad aliyekuwa nabii wa Waislamu dhidi ya Andharuni ambaye anasawiriwa kuwa adui wa Waislamu. Kutokana na vita hivi, alipata ushindi kutokana na matumizi ya siri ya hirizi. Uhakiki wa Karama na wenzake (keshatajwa) unaeleza kuhusu motifu ya siri jambo ambalo litaangaziwa katika makala haya. Uhakiki huu utasaidia kufafanua na kuielewa zaidi motifu ya siri. Hata hivyo, uhakiki huu ni tofauti na uhakiki wa sasa kwa kuwa umeangazia motifu ya siri katika utanzu wa ushairi lakini utafiti huu utaangazia motifu ya siri katika kazi za nathari za fasihi ya Kiswahili.

Matundura (2018), ameeleza kuhusu motifu ya siri. Ametoa maelezo kuhusu vitabu mbalimbali vya fasihi ya Kiswahili vinavyoendeleza motifu ya siri katika kukuza dhamira na maudhui ya waandishi wa kazi hizo. Kazi alizozitaja Matundura ni; *Ushairi wa Siri La Asrari*, *Sitaki Iwe Siri*, *Nataka Iwe Siri*, *Siri ya Ging'ing'i* na *Siri Sirini 1, 2 na 3*. Alipendekeza kuwa, motifu ya siri iangaziwe katika kazi zile kwa kuangalia kama kazi hizo zinaingiliana ama kutofautiana kimtindo na kimaudhui ili kutoa mchango katika fasihi ya Kiswahili. Makala haya yalijumuisha motifu ya siri katika fasihi ya Kiswahili, suala ambalo liliangaziwa katika uhakiki huu. Aidha, makala haya yalifaa uhakiki huu kwa kuwa yalitoea mwelekeo wa uteuzi wa sampuli ya kutafitiwa.

Nathari Teule za Fasihi ya Kiswahili

Matundura na Maina (2014) wamehakiki trilojia ya *Siri Sirini* na kutoa muhtasari wa yaliyomo. Katika uhakiki wao wamedengua maudhui yanayotawala kazi ya Chimera ambayo ni pamoja na mauaji ya kisiasa, unafiki, uwezo wa mwanamke na usaliti. Vilevile, wamewachora wahusika wakuu kama Fumoloti Liyongo, Daudi Mringwari, Kidhabi, Kibwana Mwengo Bashee na wengine kwa namna inayotoa muhtasari kuhusu wahusika hawa kama walivyosawiriwa katika kazi ya *Siri Sirini*. Uhakiki huu ulifaa utafiti wa sasa kwa kuwa ulitoa maelezo ya kifupi kuhusu trilojia yote na kumsaidia mtafiti kupata yale yanayojenga kazi hii kwa kifupi. Tofauti na kazi hii iliyoangazia muhtasari wa yaliyomo, utafiti huu ulilenga kufafanua kwa kina motifu ya siri katika ujenzi wa wahusika.

Ombito (2014), amehakiki *Siri Sirini 1* na kusema kuwa, Chimera anasimulia mighani ya Fumo Liyongo wa Shanga kwa uketo mkubwa wa kisanii. Usimulizi huu ni safari ya migogoro michanga na mipavu ya utawala. Utu na udugu vimesulubishwa na ubinafsi na ulevi wa mamlaka. Uteuzi wa wahusika umefanywa kwa ustadi mkubwa hadi msomaji akashawishika kuwaamini kuwa binadamu wa kweli waliowahi kuishi. Lugha ya mwandishi inarahisisha kueleweka kwa maudhui bila kuyasahilisha. Makala haya ya kihakiki yaliufaa utafiti huu kwa kuwa yalifafanua zaidi kuhusu riwaya ya *Siri Sirini 1* na kumpa mtafiti mwanga wa kujua anayotarajia katika usomaji wa riwaya hii. Hata hivyo, uhakiki wa Ombito ni tofauti na utafiti wa sasa kwa kuwa utafiti wa sasa uliangazia suala la motifu ya siri katika ukuzaji wa wahusika. Vilevile, uhakiki uliegemea upande wa *Siri Sirini 1* lakini utafiti huu uliangazia trilojia nzima ya *Siri Sirini* na nathari nyingine teule.

Yenjela (2015), amehakiki kazi ya Chimera ya *Siri Sirini 1 na 3*. Katika uhakiki wake, amewasawiri wahusika wa kike kama viumbe wenye uwezo mkubwa wa kujikomboa pamoja na kuikomboa jamii. Uhakiki huu pia umetoa muhtasari wa kazi ya *Siri Sirini 1 na 3*. Hata hivyo, uhakiki wa Jenjela ni tofauti na utafiti huu kwa kuwa umejikita katika *Siri Sirini 1 na 3* ilhali utafiti huu ulijikita katika trilojia nzima. Vilevile uhakiki huu uliangazia masuala ya wahusika wa kike na uwezo wao mkubwa katika jamii lakini utafiti uliangazia

wahusika wa jinsia ya kike na ya kiume huku ukiegemea upande wa sifa zao hasi na chanya na namna wahusika hao wanavyofanikisha ujenzi wa motifu ya siri. Tofauti na uhakiki wa Yenjela uliochangana suala la wanawake, utafiti huu ulichangana suala la motifu ya siri katika ukuzaji wa wahusika katika kazi teule za nathari.

Mutembei (2016) amehakiki kazi mbalimbali kuhusu matumizi ya barua katika uwekaji wazi wa ugonjwa wa UKIMWI. Miongoni mwa kazi hizi ni *Sitaki Iwe Siri*. Katika uhakiki wake, Mutembei ametoa muhtasari wa *Sitaki Iwe Siri*. Aidha, ameeleza jinsi ambavyo mhusika Musa kupitia kwa uandishi wa barua amemteua mhusika Yuri aliyenje baada ya kuambukizwa virusi vya UKIMWI. Musa katika barua hiyo anaonyesha kuwa suala kuhusu ugonjwa wa UKIMWI halifai kuwa siri kamwe. Uhakiki wa Mutembei (mtaje) ulikuwa wenye manufaa katika utafiti huu kwa kuwa ulitoa muhtasari wa *Sitaki Iwe Siri* na kueleza dhamira ya mtunzi ambayo ni kufichua siri zinazombatana na ugonjwa wa UKIMWI. Mtafiti alipata mwanga wa yaliyomo katika kazi rejelwa. Hata hivyo, utafiti huu ulikuwa tofauti na kazi ya Mutembei (mtaje) kwa kuwa uliangazia suala la motifu ya siri katika usawiri wa wahusika.

MSINGI WA KINADHARIA

Uhakiki huu uliongozwa na Nadharia ya Mwingilianomatini. Utafiti huu ulichukulia kuwa kazi za kinathari zina mwingilianomatini. Nadharia ya Mwingilianomatini inamtegemea msomaji wa matini kama kigezo muhimu cha ufasiri wa kazi aliyoisoma. Wataalamu wa nadharia ya mwingilianomatini huamini kuwa msomaji wa kipekee ni mwandishi anayesoma kazi nyingine ya fasihi na kuona kazi hiyo kama kazi inayojisoma tena na tena na kujiandika. Kwa mujibu wa Abrams (1981), mwingilianomatini ni njia mojawapo ya ubunifu inayotumika kuonyesha njia mbalimbali ambapo mwangwi wa matini moja unadhihirika katika matini nyingine aidha kiwazi au kwa kuiga sifa za matini ya awali ama kutumia msimbo unaofanana katika uwasilishaji wa kazi hizo za fasihi.

Kazi ya awali inapojipata katika kazi ya sasa, sehemu ya kazi ya awali huwa na uwezo wa kuathiri kazi ya sasa na kuwa na mwigo wa kazi ya awali

(Leitch, 1983). Ingawa maelezo haya ya Leitch yanaonekana kuwa ya kizamani, ni muhimu katika uelewaji wa asili ya mihimili ya nadharia ya mwingilianomatini. Naye Eagleton (1983), anaeleza kuwa, kazi za fasihi huwa kwa kiwango fulani zimeandikwa tena na waandishi ambao mara nyingi huwa hawatambui kwamba wameandika kazi zao kama kazi za wengine. Eagleton (mtaje) anahitimisha kwa kusema kuwa, hakuna usomaji wa kazi ambayo ni ya asilia; kila usomaji huwa wa kusoma kazi ambayo imeandikwa tena. Haya yanatokana na hali ya uambukizaji. Mwingilianomatini, kwa hivyo, unaweza kuonekana kama upanujaji wa mawazo sawa ama kama dhana ya kisasa inayotumika kuchukua nafasi ya dhana ya kuathiriana.

Mwaasisi wa nadharia ya mwingilianomatini alikuwa mwanaisimu na mhakiki wa fasihi, Mikhail. M. Bakhtin, aliyeshi kati ya 1895-1975 (Coyle na wengine, 1990). Mhimili wa kimsingi wa nadharia hii ulifafanuliwa katika kazi ya uhakiki ya Nothrop Fyre (1957). Fyre, aliona fasihi kama kifaa kilicho na maisha na uhalisia katika mfumo wa maneno yenye uhusiano. Mtaalamu mwingine aliyehusishwa na nadharia ya mwingilianomatini ni Julia Kristeva (1969). Kwa hakika, Kristeva ndiye aliyebuni dhana ya mwingilianomatini. Mwanzo, alitumia dhana hii katika dialogia yake na kazi za Mikhail Bakhtin kwa kutumia neno 'usemezano'. Kwa mujibu wa Kristeva (mtaje), mwingilianomatini ni hali ya kazi fulani kuomba mawazo yake kutoka kwa kazi nyingine. Kazi hizi mbili zinapotagusana huwa zinaingiliana na kuwa na sifa zinazofanana kama vile, usawiri wa wahusika au maudhui na dhamira zinazofanana. Kristeva anakiri kuwa, mwingilianomatini ni hali ambapo, usomekaji wa kazi ya fasihi unaweza kudhihirika kupitia kwa usomaji wa kazi nyingine iliyo na usemezano na kazi inayosomwa. Mawazo ya Kristeva yamewekewa msingi na mawazo ya Bakhtin. Kwa hakika, Kristeva ndiye aliyemfanya Bakhtin afahamike kwa kuyaendeleza mawazo yake (Coyle na wengine, 1990). Wataalamu wengine ambao wamezungumzia nadharia hii ni Coyle na wengine (1990), Barry (1995), Wamitila (2002).

Kwa kutumia Nadharia ya Mwingilianomatini, mihimili mikuu ifuatayo iliongoza utafiti huu:

- Waandishi hutunga matini zao kutokana na matini za awali na wala hawaziandiki kutokana na mawazo yao. Mhimili huu ulitumiwa kuchunguza namna dhana ya siri inavyotumika katika kazi teule na kuingiliana kutoka kazi moja hadi nyingine hadi ikafikia kiwango cha kuwa motifu ili kuendeleza ujenzi wa wahusika.
- Maana ya matini haipatikani katika matini yenyewe, bali inajengwa na msomaji katika matini husika na mseto wa matini nyingine zinazotajwa na kurejelewa katika usomaji. Mhimili huu ulitumiwa kuchunguza kiwango cha kimwingilianomatini katika kazi zilizoteuliwa katika usawiri wa wahusika.
- Mawasiliano baina ya mtunzi na msomaji huambatana na mwingiliano uliopo baina ya maneno na namna yalivyokuwa katika matini za awali. Matini yoyote ile hufumwa kama mseto wa unukuzi, na hivyo, kila matini inahusisha na kugeuza matini nyingine. Mhimili huu ulisaidia katika usomaji na uelewa wa kazi teule ili kuweza kujibu swali la utafiti.
- Matini ya kifasihi inaweza kujidhihirisha au kujihusisha na matini nyingine kiwaziwazi, kwa kunukuu, kudondoa, kutaja, kurejelea au kusilimisha sifa za matini za awali au kuwa katika mkumbo mmoja wa kifasihi. Mhimili huu ulisaidia katika uelewa wa kazi ambazo zina zaidi ya kitabu kimoja katika usawiri wa wahusika kama vile *Siri Sirini 1, 2 na 3* na *Siri Ya Baba Yangu 1 na 2*.
- Matini yoyote ile inahusiana na muktadha wa kitamaduni au kijamii uliozalishwa na haiwezi kutenganishwa nao. Kwa hivyo, matini zote zimesheheni imani na mawazo yanayotokana na matini za hapo awali. Mhimili huu ulitumiwa katika uchunguzi wa tofauti za kidhamira zilizojitokeza katika matini zilizoteuliwa ili kusawiri wahusika kutokana na tamaduni tofauti za waandishi walioandika kazi teule.

Nadharia ya Mwingilianomatini kutokana na sifa binafsi zake zinazotokana na mfanano wa kazi katika fasihi, itakuwa yenye manufaa katika uhakiki huu kwa kuwa itaongoza katika uchunguzi wa namna ambavyo wahusika wamesawiriwa na kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri.

UCHANGANUZI NA UWASILISHAJI WA DATA

Mchango wa Wahusika Katika Ujenzi wa Motifu ya Siri Katika Nathari Teule za Fasihi ya Kiswahili

Data ya utafiti huu ilidhihirisha kategoria mbalimbali za wahusika waliofanikisha ujenzi wa motifu ya siri kimwingilianomatini katika nathari teule za fasihi ya Kiswahili. Waliojadiliwa ni pamoja na mhusika bui, bapa, akisi, nguli na ghibu.

Mhusika Bui

Maana ya bui katika *Kamusi ya Karne ya 21* inasisitiza kuwa bui ni mwandani (Mdee na wengine, 2018:49). Kwa hivyo, mhusika bui ni mhusika mwandani ambaye mhusika mkuu hufichulia siri zake. Wahusika bui ni wandani wa mhusika mkuu na kupitia kwa ufichuaji wa siri baina yao sifa za mhusika mkuu huwekwa wazi (Saraswati, 2019). Hali hii ilijitokeza katika data ya utafiti huu. Mfano, Katika *Sitaki Iwe Siri* mhusika Musa alikuwa mwandani wa Bi. Mwalongo. Huenda ikawa, kupitia kwa utangamano baina yao Musa alipata fununu kuhusu kiini cha kifo cha wazazi wake. Hii ndiyo iliyokuwa siri ya Bi. Mwalongo ambaye ni mhusika mkuu. Hatimaye siri hii ilifichuliwa katika mkutano wa siku ya kuadhimisha UKIMWI ulimwenguni. Bi. Mwalongo alisema kuwa:

“Ni sadfa kuwa siri niliyoighubika kwa miaka mingi ili wajukuu zangu wasijue imefichuliwa... ni mayatima... Wazazi wao walifariki kutokana na maradhi ya UKIMWI...” (ukurasa 65)

Hii ina maana kuwa mhusika bui anapogundua kuwa mhusika mkuu ameficha siri huanzisha upelelezi ili kufichua siri hiyo. Hivyo, siri haiwezi kuwekwa na watu wawili (Scheppelle, 1988). Hali kama hii ilidhihirika katika nathari teule ya *Siri Ya Baba Yangu 1 na 2*. Mhusika Fadhili alianza upelelezi ili kujua kiini cha utajiri wa baba zake ambao walikuwa Majimarefu na Mheshimiwa Assad. Alianzisha upelelezi huo baada ya kugundua kuwa Majimarefu na Mheshimiwa Assad walikuwa wakikutana kisiri na kikundi fulani cha watu katika mandhari ya siri ambapo walikuwa wakizungumza kwa minong’ono. Mwandishi alionyesha haya kupitia kwa Fadhili aliyesema kuwa:

“Kwenye bustani hiyo, baba yangu aliniruhusu kwenda pale kupumzika na kuchezea ila kuna sehemu fulani hakutaka niichezee...Ni mahali ambapo kukanyanga kwangu ilikuwa haramu mutlaki... wote walivalia mavazi meusi tititi! Huku nyuso zao zikifunikwa na barakoa. Kuzungumza kwao kulikuwa kwa minong’ono.” (Kurasa 10-11 kitabu cha kwanza)

Dondoo hii inaleta mshabaha kwa kiwango fulani na dondo katika kitabu cha pili na kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri kimwingilianomatini. Dondoo rejelewa inaeleza kuwa;

“Mazungumzo hayo ambayo wakati mwingine yalitufikia... hayakuhusu siasa katu!... kuna yale yaliyofanyika kwa minong’ono kwenye roshani za juu. Mazungumzo hayo ya siri yalifanyika baina ya baba, mama na watu wengine waliovalia suti nyeusi na miwani mieusi ya jua” (ukurasa 16 kitabu cha pili).

Kulingana na mazungumzo haya inadhihirika kuwa siri mara nyingi hutokea katika miktadha ya siri ambapo wanasiri hujaribu juu chini kutunza siri zao kupitia kwa miktadha mbalimbali kama vile mazungumzo, mandhari na mavazi yao. Miktadha hii ya siri huambatanishwa na mila na desturi za kijamii ambayo hutoa maana yake katika matini nyingine, sio lazima iwe matini ya awali, bali inaweza kuwa inatokana na matini zingine zinazoambatana na mila na lugha ya jamii husika (Coyle na wengine, 1990). Hata hivyo, katika upelelezi wake, Fadhihi aligunduliwa na Majimarefu na Mheshimiwa Assad ambao hatimaye walienda kumtupa katika bonde la wafu ili aliwe na majoka na baharini kwenye maji maundifu afie huko mtawalia.

Kwa msingi huu, upelelezi wa siri pia ni siri na anayepeleleza anapogunduliwa siri zote huwa bayana. Yaani, siri ya aliyekuwa akipeleleza na siri ya mpelelezi. Pia, ilidhihirika kwamba mandhari, mavazi na sauti zinazotumiwa na wenye siri hushirikishwa katika uhifadhi wa siri. Wajibu wa mhusika bui ni kugundua mandhari ya siri, kutazama aina ya mavazi ya wanasiri na kusikiliza sauti za minong’ono ili kufichua siri.

Wamitila (2002), akiangazia suala la mwingilianomatini anaeleza kuwa kazi fulani inaweza kufanana na nyingine kimaudhui na katika

usawiri wa wahusika. Anafafanua kuwa si ajabu kupata kazi mbili ambazo zinazungumzia maswala sawa yanayoendelezwa na wahusika wanaoshabihiana. Maelezo haya yalitiliwa mkazo na data ya utafiti huu iliyoonyesha kuwa suala kuu la siri liliendelezwa katika nathari teule na wahusika waliokuwa na hulka zilizoshabihiana. Kazi ya nathari ya *Nataka Iwe Siri* ilikuwa na mhusika Chiku ambaye aliweka siri ya uchumba wake na Msiba moyoni. Hata hivyo, siri hii ilipofichuliwa aliuvunja uchumba uliokuwa kati yao kwa kusema kuwa:

“Na kwa kuwa nampenda Msiba, nimeamua kutolewa naye. Kuolewa naye atajuta mwenyewe na kutotaka kuwaamini tena wanaadamu, hasa hao marafiki wake na hao awapendao” (ukurasa wa 41).

Mama yake alipompeleleza kuhusu sababu ya kuuvunja uchumba kati yao alisema kwamba angemfichulia siri ya kitendo hicho baada ya siku mbili. Siku ambayo alitarajiwa kumfichulia mamake siri alipatikana akiwa amejiua chumbani mwake. Katika muktadha huu kifo kimetumika kama mkakati wa utunzaji wa siri baina ya wandani ambayo huenda haitawahi kufichuliwa daima. Utunzaji wa namna hii wa siri ni tofauti na utunzaji wa siri katika *Sitaki Iwe Siri* na *Siri Ya Baba Yangu*. Katika nathari hizi mbili siri zinafichuka na kujulikana hadharani lakini katika nathari ya *Nataka Iwe Siri*, siri zinasalia sirini. Hali hii inaonyesha kuwa kuna uambukizanaji wa mawazo ya ufichaji na ufichuaji wa siri. Hata hivyo, uambukizanaji huo una ukinzani kwa sababu kwa upande mmoja siri zinafichuka ilhali upande mwingine unaficha siri. Haya yanasisitizwa na wataalamu wa Nadharia ya Mwingilianomatini wanaofafanua kuwa kazi za fasihi huwa kwa kiwango fulani zimeandikwa tena na waandishi ambao mara nyingi huwa hawatambui kwamba wameandika kazi zao kama kazi za wengine (Leitch, 1983).

Katika *Siri Sirini* Mwanananga anasawiriwa kama mhusika bui. Mhusika huyu alifanikisha uhifadhi wa siri za mhusika mkuu ambaye ni Liyongo. Kwa mfano, Liyongo alipotoroka ngomeni alikutana kisiri na Mwanananga na kumweleza alikopanga kwenda kujificha. Huenda alifanya hivi ili kumwondolea hofu kwa kujua alikoenda, kumgawia mzigo wa kubeba siri ili kuhlalisha uamuzi wake

wa kutoroka ndiposa asifasiriwe vibaya na Mwanananga na kujua hatua ambazo Mwanananga angechukua ikiwa Liyongo angetoweka.

Kwa hivyo, katika nathari teule za fasihi ya Kiswahili kuna motifu ya siri katika kifo cha wazazi wa Musa, chanzo cha utajiri wa Majimarefu na Mheshimiwa Assad, sababu ya Chiku kuuvunja uchumba wake na Msiba na sababu ya Liyongo kutoroka Shanga na kwenda kuishi Ozi. Data ya utafiti huu ilionyesha kuwa wahusika bui waliendeleza dhana ya siri kupitia kwa upelelezi wa siri ambao ulikuwa siri. Walifichua siri za wahusika wengine. Hata hivyo, baadhi ya siri hazikufichuka hata baada ya upelelezi. Nathari teule zilibaini kuwa palikuwa na umwingilianomatini ulioonekana kupanua mawazo sawa ama dhana ya kisasa iliyotumika kuchukua nafasi ya dhana ya kuathiriana (Eagleton, 1983).

Kutokana na uchanganuzi huu umwingilianomatini ulibainika katika kazi teule za nathari kwa kuwa na mhusika bui. Kimsingi mwingilianomatini ni kutegemeana kwa matini mbalimbali (Zengin, 2019). Jinsi ilivyo katika maisha halisi wahusika katika kazi bunilizi huhitaji wendani. Wendani hawa ndio waliorejelewa kama wahusika bui ambao waliendeleza uhifadhi na ufichuaji wa siri kutokana na kutagusana kwao na wahusika wengine waliokumbwa na migogoro au masuala mbalimbali. Wajibu wao katika nathari teule ulikuwa ni kuwafaa wahusika wengine katika kutatua migogoro yao (Saraswati, 2019).

Mhusika Bapa

Aina hii inahusisha wahusika wasiobadilika na hushirikishwa kwa zaidi ya tukio moja (Saraswati, 2019). Wamitila (2003), anaeleza kuwa mhusika bapa ni mhusika asiyebadilika au ambaye anaonyeshwa upande mmoja tu. Hukuza sifa za mhusika mkuu. Data ya utafiti huu ilidhihirisha aina hii ya wahusika katika kazi teule za kinathari na kukuza dhana ya siri kimwingilianomatini. Mfano, *Sitaki Iwe Siri* ilikuwa na mkutubi katika shule ya msingi ya Hekima. Mhusika huyu alikuza sifa ya Musa ambaye alipeleleza kuhusu ugonjwa wa UKIMWI aliposema kwamba:

“UKIMWI ni miongoni mwa masuala ibuka katika jamii zetu za ulimwengu wa sasa. Suala la UKIMWI halijazungumziwa na kuwekwa wazi

katika jamii kwa sababu ya ugonjwa huo kuchukuliwa kuwa ni mwiko... Bila shaka insha yako itatoa mchango mkubwa iwapo utafanya utafiti wa kutosha na wa kina, sio maktabani tu bali pia kwa kufanya mahojiano na matabibu na hata wagonjwa wanaouguu UKIMWI hospitalini.” (ukurasa wa 23) (Msisitizo wa mtafiti)

Kutokana na dondoo hili ni bayana kuwa ili kufichua siri kuhusu ugonjwa wa UKIMWI Musa alihitaji maarifa mapya kutoka vitabuni, kwa matabibu na kutoka kwa wagonjwa wa UKIMWI. Haya yanamaanisha kuwa maarifa yaliyoandikwa vitabuni na yaliyo akilini mwa watu ni siri. Ili kuifichua siri hii mhusika huhitajika kuvisoma vitabu na kuwajiji watu mbalimbali walio na maarifa hayo. Mkutubi alimsawiri Musa kama mpelelezi ambaye alilenga kufichua siri kuhusu ugonjwa wa UKIMWI kwa kusoma maarifa vitabuni na kupeleleza watu waliokuwa na maarifa kuhusu ugonjwa wa UKIMWI. Utafiti huu wa Musa ulionyesha kuwa kazi yoyote ile huwa na maana kwa sababu mambo fulani yanayohusiana nayo yamekwisha kuandikwa tayari (Wamitila, 2002). Kwa hivyo, lazima pawe na umwingilianomatini katika vipera mbalimbali vya fasihi ili uelewekaji wa fasihi ufanikishwe.

Siri Ya Baba Yangu 1 ilimsawiri Sajin Melik kama mhusika bapa. Mfano, alikuza sifa ya Fadhili kama mtu mpelelezi na mvumilivu aliyekuwa akipeleleza siri ya Mzee Majimarefu na kikosi chake cha watoaji kafara na kuvumilia mateso yote aliyopatana nayo. Watu hawa walikuwa katili ambao waliwatoa watoto kafara kisiri ili watajirike. Kukutana kwake na Fadhili aliyekuwa anaenda kutupwa baada ya kugundua siri ya Majimarefu na kikosi chake ni sadfa. Kupitia kwa Fadhili mwandishi alieleza kuwa:

“Wanaume hao walikunjua magunia waliyobeba, wakatuweka ndani ya magunia na kutupandisha mgongoni pa punda upande huu na upande huu kama sogi. Ni vichwa vyetu pekee ambavyo havikuwa maguniani... Mara kwa mara punda alipotembea kwenye miiba, vichwa vyetu vilikwaruzwa na mara nyingine vilipopatana na majani ya upupu viliwasha ajabu nasi tukazidi kuteseka.” (kurasa 70-71)

Jambo hili lilionyesha ukatili wa Majimarefu wa kutaka kumwangamiza Fadhili ambao ulifanyika kwa siri. Vilevile, uvumilivu wa Fadhili kama njia ya kutaka kujua siri iliyofichika baina ya Majimarefu na chanzo cha utajiri wake ulibainika. Hata hivyo, sadfa ya Sajin Melik kwenda kuwafukuza wezi na kukutana na Fadhili anapoelekea kutupwa ilifichua siri ya kwenda kuangamizwa kwa Fadhili. Haya yalidhihirisha kuwa siri iliyofichwa kwa muda mrefu inaweza kufichuka bila kupangwa.

Nathari ya *Siri Ya Baba Yangu 2* nayo ilimsawiri Spekta Fagia kama mhusika bapa. Alikuza sifa ya uvumilivu wa Fadhili anayevumilia mambo mengi mabaya katika upelelezi wake. Aidha, alikuza sifa ya ukatili wa Mheshimiwa Assad ambaye alikuwa anataka kumwangamiza Fadhili kwenye bahari katika maji maundifu baada ya kufichua siri zake. Mipango ya siri ya kwenda kumtupa Fadhili ilitokana na Mheshimiwa Assad kuapa kuwa:

“... ni kiapo nilichokula wakati nilipoanza biashara zangu haramu. Niliapa kwamba yeyote ambaye angekifungua kile chumba, ni lazima afe kwa njia hii. Najua wewe ni mwanangu lakini kiapo nilichokula kina nguvu kushinda uhusiano wako nami.” (ukurasa 71)

Data ya utafiti huu ilidhihirisha kuwa kulikuwa na siri iliyowekwa kwenye kiapo cha Mheshimiwa Assad. Hata hivyo, baada ya kurushwa kwenye maji maundifu, Fadhili aliokolewa na Spekta Fagia. Kutokana na kuokolewa kwa Fadhili ilionekana kuwa Spekta Fagia alifanikisha ujenzi wa motifu ya siri kwa sababu labda alikuwa na nia yake ya siri. Tukio hili huenda ni siri ya mwandishi kwa sababu maangamizi ya Fadhili yangebadili mkondo wa hadithi. Kadhalika, mwandishi alionyesha kuwa kilichopangwa kwa siri si lazima kitendeke kwa sababu kisadfa kuna wahusika ambao hutokea kama vile Spekta Fagia na kutubua njama hiyo ya siri. Kuwepo kwa mfanano wa kihulka baina ya Majimarefu na Mheshimiwa Assad kulionyesha kuwa kazi mbili zinapotagusana huwa zinaingiliana na kuwa na sifa zinazofanana kama vile usawiri wa wahusika au maudhui na dhamira (Coyle na wengine, 1990).

Katika *Nataka Iwe Siri* mwandishi alimchora Msiba kama mhusika bapa. Alimsaidia Chiku kuificha siri ya uchumba wao hata baada ya posa yake

kukataliwa na Mzee Hadiswele. Sababu ya kuendelea kuchumbiana na Chiku ni siri ya moyo wake. Kupitia kwake, uvumilivu uliohitajika katika uhifadhi wa siri ulidhihirika. Alionyesha uadilifu katika ufichwaji wa siri mbalimbali katika jamii baada ya kuamua kuwa:

“... sisi kama watoto wa watu tunaajua utu na maadili, hili jambo lisiwe singizio la kuingia katika kilindi cha uchafu au makosa. Sisi tusimame imara katika mawimbi haya, na tumwachie Mola. Mwamini Mungu si mtovu.” (ukurasa 15)

Maneno ya Msiba yalionyesha wazi kuwa siri inaweza kuwekwa sirini bila kukiuka maadili ya kijamii. Aidha, siri ya kumwamini Mungu huwa chanzo cha kuendeleza maadili katika jamii yoyote ile. Kwa hivyo, mhusika katika jamii ana uwezo wa kuweka siri yake kwa Mungu kwa kuwa siri iwekwayo kwa Mungu haiwezi kumfichukia binadamu yeyote.

Isitoshe, msururu wa nathari ya *Siri Sirini* ulimsawiri Mwanalemba kama mhusika bapa. Mwanalemba habadiliki kuanzia kwa nathari ya *Siri Sirini 1*, *Siri Sirini 2* hadi kwa *Siri Sirini 3*. Alikuwa na siri nyingi kuhusu uongozi wa Mfalme Daudi Mringwari lakini hakutaka kufichua siri hizo kwa mtu yeyote. Vilevile, namna ya kupata siri hizo ni siri kwa msomaji na wahusika wengine. Mwandishi wa nathari teule hakufafanua kiini cha uvumi wa Mwanalemba kuhusu uongozi wa mfalme na kuacha jambo hili likiwa siri kwa msomaji na wahusika wengine. Kijumwa alipomwuliza Mwanalemba kuhusu kiini cha uvumi huo alisema kuwa:

“Kuna uvumi... Uvumi wenyewe... unahusu mfalme... Ni mwovu... Anatendea watu maovu... Anatendea raia zake mambo maovu, hata wanawake... Hasa wanawake... Anawashika kwa nguvu! Anawabaka... Uvumi huu umenichosha.” (kurasa 100-101)

Uvumi huu wa siri unaendelea kuchunguzwa katika *Siri Sirini 2* na *3*. Mkondo huu unaafikiana na Nadharia ya Mwingianomatini kwamba matini yoyote ile inahusiana na muktadha wa kitamaduni au kijamii uliozalishwa na haiwezi kutenganishwa nao (Kristeva, 1969). Isitoshe, msururu huu unaonyesha kuwa kazi yoyote ya kifasihi ina uhuru

wa kuitegemea kazi nyingine kwa kuwa hakuna kazi ya kifasihi ambayo huangaliwa kivyake (Bosire, 2016). Kwa hivyo, kutokana na tamaduni za kijamii ni mwiko kufichua siri alizo nazo mhusika kwa mhusika mwingine. Uchanganuzi wa data katika utafiti huu ulibainisha kuwa matini zote zimesheheni imani na mawazo yanayotokana na matini za hapo awali. Mwandishi alitumia mbinu hii ya mwiko katika ufichaji wa siri kuonyesha kuwa mhusika amefungwa na mila za jamii yake ambazo kwa kawaida huwa ni siri ya jamii husika.

Matini zote za kazi bunilizi ni za kimwingilianomatini kwa sababu zinachota baadhi ya vipengele vya fasihi kutoka kwa nathari za awali (Plett, 1991). Kutokana na data ya utafiti huu ilionekana kuwa wahusika bapa waliendeleza dhana ya siri kutoka kwa nathari moja hadi nyingine kupitia kwa uhifadhi wa siri katika mioyo yao. Walificha siri zilizowahusu wao wenyewe na kusawiri uvumilivu uliohitajika na mhusika mkuu katika uhifadhi wa siri yake.

Kwa mujibu wa Scheppele (1988), siri ni kipande cha habari ambacho kwa maksudi kimefichwa na mtendaji au watendaji wa jamii kwa mtendaji au watendaji wengine wa kijamii, jambo linaloonekana kama tukio la kisosholojia. Wahusika wana uamuzi wao wa siri wa kuficha siri kuhusu matukio mbalimbali wanayokumbana nayo katika jamii. Wahusika kama hawa wasiobadilika kimsimamo na kihulka huitwa wahusika bapa kama anavyoelezea Saraswati (2019), na humsaidia mwandishi kujenga hulka za mhusika mkuu kama ilivyobainika kutokana na data ya utafiti huu. Kwa hivyo, nathari teule za fasihi ya Kiswahili zilibainisha umwingilianomatini kwa kuwa zilisawiri wahusika bapa walioibua uvumilivu wa wahusika wakuu katika harakati za kuficha na kufichua siri.

Mhusika Akisi

Ni mhusika anayetumiwa na mwandishi kuyatazama mambo fulani kwa niaba ya msomaji ambayo vinginevyo yangepita bila ya kutambuliwa (Wamitila, 2003). Wamitila anafafanua kuwa huenda asiwe mhusika bali uwe urazini au ung'amuzi fulani unaojitokeza na unaoyamulika au kuyaweka wazi masuala au mambo fulani. Wahusika akisi huwa wahusika wa mraba mmoja na wana mshabaha na wahusika bapa lakini wana msimamo dhabiti unaojulikana na wanajamii ambao

huwa haubadiliki hata wanapotangamana na hali zinazoyumbisha msimamo huo (Zengin, 2019). Wahusika hawa huwa vigumu kutowahusisha katika kazi ya fasihi. Husaidia katika kuendeleza matukio ya kazi za fasihi na hueleweka msimamo wao kwa urahisi kuanzia mwanzo na msomaji. Kazi teule za nathari zilisawiri wahusika akisi waliofanikisha ujenzi wa motifu ya siri.

Mfano, mhusika Musa katika *Sitaki Iwe Siri* alikuwa na msimamo dhabiti katika utendaji wa mambo yake. Licha ya kuwa na umri mdogo alianzisha upelelezi wa kufichua ukweli kuhusu ugonjwa wa UKIMWI. Katika jamii upelelezi huwa safari ya siri katika uvumbuzi wa mambo yanayohusu jamii hiyo. Upelelezi wa Musa ulisukumwa na kichocheo kuwa matini yoyote ile inahusiana na muktadha wa kitamaduni au kijamii uliozalishwa na haiwezi kutenganishwa nao (Kristeva, 1969). Licha ya Bi. Mwalongo kumficha Musa ukweli kuhusu ugonjwa ambao ulileta unyanyapaa katika jamii, data ya utafiti huu ilimsawiri Musa kama mhusika mwenye bidii aliyeongozwa na shabaha ya kuvumbua ukweli. Kwa siri alishiriki katika shindano la uandishi wa insha kuhusu UKIMWI ili kuikata kiu yake kuhusu ugonjwa huo. Alimwambia mwalimu mkuu kuwa:

“Ninataka kushiriki kwenye shindano la kitaifa la uandishi wa insha.” (ukurasa wa 20)

Kauli hii ilikusudia kufichua siri ambayo ingejulikana baada ya utafiti wa Musa kuhusu ugonjwa wa UKIMWI. Mhusika huyu alishabihiana na Fadhili katika msururu wa *Siri Ya Baba Yangu*. Fadhili alipogundua njama mbovu za Majimarefu na Mheshimiwa Assad katika msururu mzima alipanga kuanzisha upelelezi kwa siri ili aujue ukweli. Mhusika huyu alijulikana msimamo wake kuanzia mwanzo wa kazi teule ya nathari na alipokumbana na matatizo mbalimbali yaliyoelekea kumwanganamiza msomaji alibashiri kuwa bado angeendelea na safari ya upelelezi wake hadi ukweli ujulikane. Ili kuonyesha ukakamavu huo, Fadhili alieleza kuhusu changamoto alizokumbana nazo zilizomtambulisha aliposema:

“Mbona Mwenyezi Mungu akaniokoa na hatari nyingi maili nyingi nilikotoka? Alitaka nife baada ya matarajio yote hayo?” (ukurasa wa 85 kitabu cha pili)

Kauli hii ilionyesha kuwa Fadhili alikuwa amepitia changamoto chungu nzima lakini hakukata tamaa bali aliendeleza upelelezi wake. Data ya utafiti huu ilibainisha kuwa ukakamavu huzalisha matunda katika kila jitihada anazozitia mhusika kwa kazi anayoendeleza. Kutokana na jitihada hizo jamii ilifaidika kwa kujua ukweli uliofichuliwa na upelelezi huo. Kwa hivyo, waandishi hawana budi kuelewa mfumo wa fasihi ya Kiafrika, dhamira yake, maudhui yake na namna ambavyo mfumo huo umefaidi jamii (Kehinde, 2003).

Nathari ya *Nataka Iwe Siri* ilimsawiri Chiku kama mhusika akisi ambaye hakulegeza msimamo wake wa kuficha siri. Alishabihiana na mhusika Fadhili au Bi. Mwalongo walioficha siri na kuonyesha kuwa nathari teule zimekopa kwingi kutokana na tamaduni na itikadi za kijamii huku zikijengana na kusababisha mwingilianomatini kama ilivyofafanuliwa na Kristeva (1969). Chiku alionyesha kuwa kutokana na mitandao wazi ya matini fulani, msomaji, mhakiki au mfasiri wa matini husika hupata maana ya matini rejelewa (Eliot, 2015). Alipoamua kupenda alipenda bila kuzuliwa na yeyote, akachukia bila kumjali yeyote na akaweka siri ya moyo wake bila kumfichulia yeyote licha ya kupeleleza na wendani wake. Kupitia kwa usomaji na uchanganuzi wa data ya utafiti huu msimamo wa Chiku ulijulikana na mtafiti tangu mwanzoni alipogundua kuwa Chiku aliamua kumpenda Msiba licha ya posa yao kukataliwa na Mzee Hadiswele. Kulikuwa na siri iliyofichika katika uamuzi huu aliposema:

“Mimi nina msiba! Lakini simo katika njia panda hata kidogo. Mapenzi yangu si yale ya kibatali, upepo ujapo basi yanazimika. Niaminivyo mimi yatubidi tuoane.” (ukurasa wa 14)

Haya yalibainisha kuwa alikuwa na msimamo dhabiti kuhusu mapenzi yake ya siri kwa Msiba ambayo hata miiko ya kijamii haikuyasimamisha. Aliificha siri sirini kuanzia mwanzo hadi alipokufa na siri ya moyo wake. Alipoulizwa kuhusu siri ya kuukata uchumba wake na Msiba alisema kuwa alitaka iwe siri ya moyo wake jambo ambalo hakulibadilisha.

Liyongo katika msururu wa *Siri Sirini* alisawiriwa na mwandishi kama mhusika akisi kwa kuwa msimamo wake haukubadilishwa na hali au wakati.

Msimamo huu ulishabihiana na wa Chiku na kuonyesha kuwa maana ya matini husika hutokana na unukuzi, usimilishwaji, uwekwaji na ubadilishwaji wa matini nyingine (Allen, 2000). Alipofanya uamuzi wa jambo fulani aling’ang’ana na kuhakikisha kuwa yote aliyopanga yametimia. Kutokana na msimamo huo alileta ukombozi kwa Washanga hata ingawa hatimaye aliuawa bila kuchukua hatamu za uongozi. Mfano, alipotwa ngomeni alitoroka na kuhamia Ozi alikopangia mikakati ya ukombozi wa nchi ya Shanga dhidi ya uongozi wa Mfalme Daudi Mringwari.

Data ya utafiti huu ilionyesha umwingilianomatini kwa kuwasawiri wahusika akisi ambao walijitahidi wawezavyo kutetea haki zao na za wahusika wenzao. Hata kama hakuna uhalisia katika usawirishwaji wa wahusika ambao hawabadiliki data ya utafiti huu ilibainisha kuwa kuna wahusika ambao misimamo yao haibadiliki katika kazi ya fasihi na hujengeka na sifa hiyo hiyo kuu hadi kilele cha mgogoro. Wahusika wa haina hii husimamia kauli zao hata wanapopatana na changamoto zinazowahitaji kujiuzulu (Zengin, 2019).

Mhusika Nguli

Nguli ndiye mhusika mkuu katika kazi ya fasihi (Habwe na Omboga, 2019). Wataalamu hawa wanaeleza kuwa nguli ni mhusika chanya kwa sababu anatumiwa kuwasilisha maadili chanya ya jamii na vilevile misimamo chanya inayoenziwa na jamii. Mara nyingi wahusika hawa huibua hisia za huruma kwa msomaji wa kazi bunilizi (Saraswati, 2019). Kazi yoyote ya fasihi haiwezi kuendelezwa bila kuwepo kwa wahusika nguli. Hata hivyo, wahusika hawa wanaweza kuwa na hulka chanya au hasi. Ni muhimu kuhusisha wahusika nguli na hali halisi za maisha ili hulka yao iwasilishe wazo kamili la mwandishi. Garci (2016), anaeleza kuwa ni muhimu kwa wasomaji kuamini na kuelewa uamuzi wa nguli ili waelewe kazi yoyote ya fasihi.

Data ya utafiti huu ilionyesha kuwa kulikuwa na wahusika nguli ambao walifanikisha ujenzi wa motifu ya siri kutokana na mawazo makuu ya waandishi teule. Kazi za waandishi hawa wote zilikuwa na mwangwi na ushahidi wa matini zingine ambazo walizirejelea moja kwa moja au kupitia kwa uombaji usio wa moja kwa moja kwa kuwa zilikuwa na wahusika nguli. Mfano, Bi. Mwalongo alisawiriwa kama mhusika nguli katika

nathari ya *Sitaki Iwe Siri*. Aliibua hisia za huruma kwa msomaji baada ya kuachiwa jukumu la ulezi wa wajukuu wake licha ya kuwa na umri mkubwa. Jukumu hilo lilitokana na siri ambayo aliapa kuiweka milele bila kumfichulia yeyote. Kiapo cha Bi. Mwalongo kilionekana mwandishi alipoeleza kuwa:

“... nyanya Mwalongo aliamua kuficha jibu la swali la wajukuu zake. ‘Nataka iwe siri,’ nyanya akaapa kuhifadhi moyoni mwake siri kuhusu aina ya maradhi yaliyowaua wazazi wa wajukuu zake.” (ukurasa 12)

Kutokana na kiapo hiki, Bi. Mwalongo alizua wazo kuu la mwandishi ambalo ni siri zilizozunguka ugonjwa wa UKIMWI. Mawazo yote yaliyozungumziwa katika kazi teule yalihu ugonjwa huu na hata utafiti wa siri wa Musa ulinua kufichua ukweli kuhusu ugonjwa wa UKIMWI. Haya yalionyesha kuwa bila Bi. Mwalongo mwandishi hangefanikiwa kukuza mawazo yake katika nathari teule.

Fadhili pia ni mhusika nguli katika msururu wa *Siri Ya Baba Yangu*. Yeye ndiye kiini cha masuala ya siri yaliyoendelezwa katika nathari teule. Kwa mfano, kupitia kwake, njama za siri za utoaji wa kafara wa Majimarefu na kikundi chake zilifichuka na alisaidia kumtia mbaroni Mheshimiwa Assad baada ya kupatikana kuwa alikuwa akiendeleza biashara haramu. Mwandishi alimtumia mhusika huyu kisiri ili kukuza wazo la uendelezaji wa biashara haramu za siri katika jamii. Yeye ndiye kiini cha upelelezi wa siri kuhusu vitendo viovu ambavyo vilikuwa vya siri.

Matini ya kifasihi inaweza kujidhihirisha au kujihusisha na matini nyingine kiwaziwazi, kwa kunukuu, kudondoa, kutaja, kurejelea au kusilimisha sifa za matini za awali au kuwa katika mkumbo mmoja wa kifasihi (Kristeva, 1969). Data ya utafiti huu ilibainisha haya kwa kuwa Chiku katika nathari ya *Nataka Iwe Siri* alishabihiana na Bi. Mwalongo katika nathari ya *Sitaki Iwe Siri*. Alificha siri ya uchumba wake na alipovunja alificha siri ya sababu ya kuvunja. Alipodadisiwa na mama yake alikataa kumfichulia siri yake na kupitia kwa mwandishi Chiku alijiuliza maswali kadhaa ya siri kama vile:

“*Je atoe siri au asitoe siri? Asipotoa siri mwisho ni nini? Ana msiri mwenzake au yeye pekee ndiye msiri? Na siri yenyewe ni nini?*” (ukurasa 39)

Dondoo hili liliibua hisia za huruma kwa msomaji ambaye alimwona Chiku kama kiumbe aliyeteseka kutokana na siri alizokuwa nazo moyoni mwake na ambazo hakuwa na mtu wa kumfichulia ili zimwondokee. Hatimaye aliaga dunia na siri yake kwa kuwa hakuwa na mpenzi aliyemwamini wa kumfichulia siri. Data ya utafiti huu ilidhihirisha kuwa hata kama mtu ni mwandani wa mwingine, ufikapo wakati wa siri kigezo cha wendani huwekwa kando kwa kuwa hakuna anayeaminika na uhifadhi wa siri. Ndiposa Scheppele (1988), akaeleza kwamba kuna siri ya moja kwa moja ambayo inamhusisha mhusika mmoja anayemfichia siri mhusika wa pili kwa hiari yake.

Msururu wa *Siri Sirini* vilevile ulikuwa na mhusika nguli ambaye ni Liyongo. Alijua siri nyingi za mfalme Daudi Mringwari. Jambo hili lilimwezesha kupanga njama ya kumwondoa mamlakani kisiri. Katika harakati hizo aliungana na wanakikundi wengine waliompasha habari kuhusu maendeleo yaliyopangwa na mfalme. Baadhi ya wanakikundi hao walikuwa uongozini na walitumiwa na Liyongo kwa siri ili kujua hatua ambazo Liyongo angechukua kuleta ukombozi. Kwa hivyo, Liyongo aliendeleza msururu wa siri ambapo alifikishiwa siri na mtu wa tatu ambaye alizipokea kutoka kwa mfalme. Bila kuwepo kwa Liyongo mapinduzi hayangetokea Shanga. Uongozi wa mfalme ungeendelezwa bila pingamizi zozote na fasihi teule haingandikika.

Katika mazungumzo yote yaliyoendelezwa na wahusika katika nathari teule ni lazima suala la Liyongo lingetajwa. Hata hivyo, alizua hisia za huruma baada ya kukumbana na mateso mengi. Alitenganishwa na aila yake ya Shanga na kulazimika kuoia mke mwingine wa Kiozi kwa sababu za moyo wake zilizokuwa za siri. Maji yalipozidi unga alifunga safari kuelekea Shanga kusababisha mapinduzi lakini hatimaye alihadaiwa na Suleiman Mringwari na kufichua siri ya kitu ambacho kingemua. Yeye tu ndiye aliyekuwa na siri ya sababu ya kumfichulia Suleiman siri hiyo. Labda aliifichua kama njia ya kuupima uhusiano wake na Suleiman ili aone ikiwa ni rafiki wa kuaminika ama alikuwa anataka kumwamamiza.

Pana uwezekano kuwa Liyongo aliifichua siri ya kile ambacho kingemua kama njia ya kuupima unafiki na usaliti wa Suleiman. Alitaka kuona ikiwa Suleiman angeongozwa na tamaa ya kumwangamiza au alikuwa mwandani wake. Katika kufichua siri hii Liyongo alikusudia kuonyesha kuwa umdhaniye ndiye siye. Alipomfichulia Suleiman siri alidhani kuwa alikuwa wa mlengo wake jambo linaloonekana kuwa kinaya baada ya Suleiman kushiriki katika mauaji ya Liyongo.

Data ya utafiti huu ilibaini kuwa nguli ambaye huchukuliwa kuwa shujaa katika kazi za fasihi na ploti hujengwa kutoka kwa kitu kimoja ambacho ni dhamira ya mwandishi. Vitu hivi viwili haviwezi kutenganishwa kwa kuwa huwa vinajengana. Nguli katika kazi za kiubunifu hubadilika na kuwa uwanja wa vita ambapo mwandishi hupigana naye ili afikie picha halisi ya wazo lake kupitia kwa mhusika huyo (Friedman, 1955). Kwa hivyo, data ya utafiti huu ilionyesha kuwa mawazo ya mhusika nguli yalifungwa katika akili ya mwandishi ili kuendeleza wazo la siri iliyokuzwa hadi ikafikia kiwango cha kuwa motifu. Aidha, wahusika hawa walikuza wazo la siri katika kazi zote teule za nathari na hivyo kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri kimwingilianomatini.

Mhusika Ghibu

Ingawa hajitokezi waziwazi, mhusika ghibu anaishia kuwa na athari kubwa kwa wahusika wengine, kwenye msuko na hata kwa wasomaji wa kazi za kifasihi (Habwe na Omboga, 2019). Wahusika ghibu ni wahusika wanaojulikana kuwa wabaya katika kazi za fasihi kwa sababu hupigana na nguli ili kuzuia mafanikio ya kupata wanachotaka kukipata (Saraswati, 2019). Kwa kawaida huwa ni wahusika duara wanaobadilika kutegemea na hali na wakati wa matukio ya kifasihi. Ni wahusika ambao ni lazima nguli wapigane nao ili wapate ushindi. Hata hivyo, wahusika nguli si lazima wawe watu bali inaweza kuwa hali inayojenga kizingiti kwenye njia ya ghibu ili asifanikiwe kufikia shabaha yake katika kazi ya fasihi (Zengin, 2019). Data ya utafiti huu ilisawiri wahusika ghibu ambao walipigana na wahusika ghuli ili wasifanikiwe katika kutimiza malengo yao.

Mfano, katika nathari ya *Sitaki Iwe Siri*, Musa ni ghibu kwa sababu alipigana na siri ya Bi. Mwalongo ili afichue ujumbe uliofichika kuhusu ugonjwa wa

UKIMWI. Hata kama Musa hakuwa na nia ya moja kwa moja ya kumpiga Bi. Mwalongo alionyesha ughibu wake kwa kumpinga kimawazo kwa sababu, Bi. Mwalongo alipotaka iwe siri, Musa hakutaka iwe siri. Vita hivi si vya moja kwa moja kwa sababu Musa hakujua kuwa anampinga kimawazo Bi. Mwalongo hata ingawa Bi. Mwalongo alifahamu hivyo. Katika harakati za vita hivi vya kimawazo Bi. Mwalongo alishindwa kustahimili uzito wa wazo la Musa la kutaka siri itoboke na mwishowe akasalimu amri kwa kukiri kuwa hakutaka iendelee kuwa siri tena.

Msururu wa *Siri Ya Baba Yangu* uliwachora Majimarefu na Mheshimiwa Assad kama ghibu waliompiga Fadhili vita ili asifichue njama zao za siri ya vitendo haramu walivyovifanya kama njia ya kujilimbikizia mali. Walimpiga vita vya kimawazo na kimwili na kujaribu kumwua ili asifichue siri kuhusu utajiri wao. Uchorwaji mfanano wa wahusika hawa wawili kwenye nathari mbili tofauti ulisisitiza mawazo ya Kristeva (1969), kuwa matini huingiliana kwa namna moja au nyingine na kukuza dhamira kuu ya mwandishi. Ni wazi kuwa wahusika hao walieendeleza mawazo ya siri katika utafutaji wa mali na kujilimbikizia utajiri. Mawazo haya ya siri ndiyo yaliyopeleleza na nguli Fadhili ili ayafichue.

Licha ya changamoto alizokumbana nazo za kupigwa na kutupwa kwenye mandhari ya kutisha ili afe, alijaribu awezavyo kupigana na changamoto hizo na kupata ushindi. Data ya utafiti huu ilibaini kuwa mhusika ghibu hafi moyo katika harakati za kumwangamiza nguli na hana moyo wa huruma kwa nguli kamwe. Haja yake si kujua athari zitakazompata nguli, ziwe mbaya au nzuri, ila haja yake ni kumwangamiza kabla ya nguli mwenyewe kumwangamiza ghibu.

Nathari ya *Nataka Iwe Siri* vilevile ilimsawiri Namchenja kama ghibu. Mhusika huyu alikuwa na siri ya ujauzito wake. Yeye na Mzee Hadiswele tu ndio waliojua siri ya ujauzito huo. Hata hivyo, baada ya Mzee Hadiswele kuikataa posa kati ya Msiba na Chiku, Namchenja alitumia siri ya ujauzito wake kama kifaa cha kumpiga Mzee Hadiswele ili akubali watoto hao waoane. Alitishia kuitoboa siri kuwa Mzee Hadiswele alitoka nje ya ndoa. Ili kuonyesha nguvu za kutoboka kwa siri wakati wa hofu, mwandishi alieleza kuwa:

“Na hiyo ndiyo siri ya nguvu ya siri- siri hupata nguvu yake wakati hofu inapoingia, hofu ya kutotaka mambo yajulikane. Lakini ushupavu wa siri ni upumbavu wa mwana siri afichaye siri yenye uhusiano na uovu.” (ukurasa wa 21)

Katika dondoo hili hali ya kutishia kufichuka kwa siri ilisawiriwa na mwandishi kama kizingiti ambacho kilimzuia nguli kufikia lengo lake na hivyo hali hiyo ilionekana kama ghibu. Hofu na ushupavu wa siri ni tishio lililosababisha wanasiri watake kufichua siri kuhusu ukware wao kama ilivyobainika katika utafiti huu. Kutokana na data ya utafiti huu ni bayana kuwa mara nyingi ikiwa siri ni ya watu wawili kuhusu jambo mbovu siri hiyo hupata ushupavu kama wa binadamu ambapo nafasi itokeapo, mhusika mmoja hutishia kufichua siri ya mwanasiri mwenzake.

Msururu wa *Siri Sirini* nao ulimsawiri Mfalme Daudi Mringwari kama ghibu aliyepigana na nguli Liyongo kisiri ili kukatisha juhudi zake za kupigania uongozi nchini Shanga. Mfano, Daudi Mringwari alipanga njama za siri za kumwangamiza Liyongo kwa kumtia ngomeni. Liyongo alipotoroka na kuhamia Ozi mfalme alituma watu tofauti kupitia kwa Malkia Mwanalibasi kwenda kumwulia huko huko Ozi ili asilete mapinduzi. Hata hivyo, mfalme alikumbwa na changamoto kwa kuwa wafuasi wengi nchini Shanga walimwunga mkono Liyongo kwa siri jambo ambalo liliyumbisha mipango yake ya kumwangamiza. Kila mara alipopanga njama ya kumwangamiza, Liyongo alipata habari za njama hizo za siri kabla ya kufanyika na kumwezesha kujitahadhari dhidi ya njama mbovu.

Kutokana na data ya utafiti huu ilibainika kuwa ghibu ni mhusika ambaye huchukiwa na kutoungwa mkono na wengi. Huchorwa kama mhusika anayepingana na wahusika wengine wengi na kumfanya aonekane kama mhusika mbaya kutokana na migogoro hiyo. Hata hivyo, mhusika kuwa na ubaya mtupu ni jambo ambalo haliaminiki katika hali halisi ya maisha kwa kuwa watu wanakumbana na matukio mengi ambayo huwabadilisha na kuwafanya wema au waovu katika historia za maisha yao (Saraswati, 2019). Kutokana na maelezo ya Saraswati (Mtaje), utafiti huu ulibainisha kuwa uovu wa mhusika ni wazo linalojengwa kisiri na mwandishi ili kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri katika kazi teule za nathari.

HITIMISHO

Makala hii ilitathmini namna ambavyo wahusika mbalimbali walisawiriwa na waandishi teule ili kufanikisha ujenzi wa motifu ya siri. Mhimili wa Nadharia ya Mwingilianomatini kuwa mawasiliano baina ya mtunzi na msomaji huambatana na mwingiliano uliopo baina ya maneno na namna yalivyokuwa katika matini za awali na kwamba matini yoyote ile hufumwa kama mseto wa unukuzi, na hivyo, kila matini inahusisha na kugeza matini nyingine ulikuwa muhimu katika uchanganuzi wa data. Ilibainika kuwa hakuna mwandishi aliye na maana kamili yake binafsi. Lazima awekwe kwa mizani na kulinganishwa na wengine. Kwa hivyo kuwepo kwa kazi za fasihi hutokana na mpangilio uliopo wa kuzalisha kazi hizo, yaani, ili kazi moja ya fasihi ikamilike kimaana ni lazima kazi ya awali ikamilike.

Kila matini katika utafiti huu ilizalishwa na mwingiliano uliotokana na ukopaji kutoka kwa matini nyingine kwa kufahamu au bila kufahamu kuwa zilikuwa zinakopa. Hali hii ilisababisha mwingilianomatini katika nathari teule. Kadhalika, nathari hizi zilikuwa na wahusika walioingiliana kihulka na kusaidia kujenga wazo kuu la waandishi tofauti huku mawazo haya yakijenga dhamira moja ambayo ilikuwa namna ya kutumia siri katika uandishi wa kazi za kibunilizi. Kutokana na utafiti huu ilibainika kuwa kazi za waandishi tofauti zinaweza kuwa na wahusika wa aina moja wanaoendeleza wazo moja ilhali waandishi hao hawana uhusiano wowote.

Isitoshe, ilidhihirika kuwa mwingilianomatini huo unaweza kupatikana katika nathari za aina yoyote. Mfano, katika utafiti huu nathari za Kiswahili za fasihi ya watoto na zile za fasihi ya vijana zilichunguzwa na kubainisha kuwa aina fulani ya wahusika ilipatikana katika nathari zote mbili. Wahusika bui, bapa, wafuasi, huria, kani, akisi, nguli na ghibu walisawiriwa katika kazi zote teule kama ilivyojadiliwa na kuonyesha umwingilianomatini. Isitoshe, mhusika mmoja aliweza kujengwa na mwandishi na kujitokeza katika zaidi ya aina moja ya wahusika. Wahusika hawa wote waliendeleza wazo kuu la mwandishi ambalo lilikuwa kuficha au kufichua siri. Uendelezwaji wa wazo hilo ulifanikisha ujenzi wa motifu ya siri katika kazi

teule za nathari kupitia kwa uteuzi wa wahusika wenye mshabaha.

MAPENDEKEZO

Makala haya yameangazia jinsi ambavyo usawiri wa wahusika hufanikisha ujenzi wa motifu ya siri katika kazi za nathari za fasihi ya Kiswahili. Hiki ni kipengele mojawapo ya vipengele bia kimtindo vya fasihi ya Kiswahili. Kwa hivyo, wahakiki wa baadaye wanaweza kuangazia namna ambavyo mbinu zingine za kimtindo kama vile maudhui na mandhari zimetumiwa na waandishi hawa ili kuendeleza motifu ya siri.

Vilevile, kazi hii imeangazia kazi teule za nathari kama zilivyoordheshwa. Wahakiki wa baadaye wanaweza kuangazia namna ambavyo kipengele hiki kimetumika kuendeleza motifu ya siri katika kazi zingine zilizoandikwa kwa kuzingatia motifu hii ambazo si za kinathari na zisizo za kinathari. Kazi hizi ni kama vile *Siri*, *Siri La Asrali* na *Siri ya Ging'ing'i*.

MAREJELEO

- Abrams, M. H. A. (1981). *Glossary of Literary Terms*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Allen, G. (2000). *Intertextuality*. New York: Routledge.
- Barry, P. (1995). *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. New York: Manchester University Press.
- Bosire, T. (2016). *Mwingilianomatini Kati ya Mkaguzi Mkuu wa Serikali na Mstahiki Meya*. Shahada ya Uzamili katika Idara ya Kiswahili. Chuo Kikuu cha Nairobi.
- Chimerah, R. (2013). *Siri Sirini 1: Mshairi na Mfungwa*. Nairobi: Longhorn Publishers.
- Chimerah, R. (2013). *Siri Sirini 2: Mpiga Mbizi Kilindini*. Nairobi Publishers.
- Chimerah, R. (2014). *Siri Sirini 3: Mtihani wa Mwanamke*. Nairobi: Longhorn Publishers.
- Coyle, M. na Wengine. (1990). *Encyclopedia of Literature and Criticism*. London: Macmillan.
- Eagleton, T. (1983). *Literary Theory: An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell.
- Eliot, T. S. (2015). *Tradition and Individual Talent*. The Sacred Wood. Retrieved August 10, 2015 from <http://www.bartleby.com/200/sw4.html>
- Friedman, N. (1955). *Forms of Plot*. Journal of General Education. Vol. 8. Pgs 241-253.
- Fyre, N. (1957). *Anatomy of Criticism*. Princeton University Press.
- Garci, B. B. (2016). *Around The Function of Characters in Literary Fiction*. Shahada ya Uzamili, (Hajjchapishwa), Chuo Kikuu cha Granada.
- Have, J. Na Omboga, J. (2019). *Kamusi ya Isimu na Fasihi*. Jomo Kenyatta Foundation.
- Karama, M., Mutiso, K. na Chimera, R. (2018). *Ushairi wa Kisufi Katika Tendi za Kale za Kiswahili: Mfano Wa Utendi wa Siri La Asrari*. Katika *Mara Research Journal of Kiswahili Vol. 3, No. 1*. The African Premier Research Publishing Hub.
- Kehinde, A. (2003). *Intertextuality and the Contemporary African Novel*. Nordic Journal of African Studies 12(3) Pg. 372-386.
- Kirumbi, P. (1971). *Nataka Iwe Siri*. Tanzania: Printpak Publishers.
- Kristeva, J. (1969). *Intertextuality. Literary Theory and Criticism*. Edinburgh University Press.
- Leitch, V. B. (1983). *Deconstructive Criticism: An Advanced Introduction*. New York: Columbia University Press.
- Madumulla, J. S. (2009). *Riwaya ya Kiswahili: Nadharia, Historia na Misingi Ya Uchambuzi*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- Matundura, B. (2008). *Sitaki Iwe Siri*. Nairobi: Longhorn Publishers.
- Matundura, B. (2018). *Motifu ya 'Siri' Katika Fasihi ya Kiswahili na Jinsi Inavyoendelea Dhamira ya Mwandishi*. *Taifa Leo*. Novemba 21.

- Matundura, B. na Maina, R. (2014). Secret of Swahili Literature is out. *The Standard*. December 21.
- Made, J. S. na Wengine. (2018). Kamusi ya Karne ya 21. Nairobi: Longhorn Publishers.
- Mohammed, S. A. (1995). *Kunga za Nathari ya Kiswahili, Riwaya, Tamthilia na Hadithi Fupi*. Nairobi: East Africa Educational Publishers.
- Mulokozi, M. M. (1996). *Utangulizi wa Fasihi ya Kiswahili*. Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili: Dar es Salaam.
- Mutembei, A. (2016). Epistolary role in East African literary works on HIV/AIDS. *Journal of University of Namibia Language Centre Volume 1*, (1). University of Dar es Salaam, Tanzania. Kur 104-109.
- Mutuku, Y. (2017). *Siri ya Baba Yangu: Kitabu cha Kwanza*. Nairobi: Queenex Publishers Ltd.
- Mutuku, Y. (2017). *Siri ya Baba Yangu: Kitabu cha Pili*. Nairobi: Queenex Publishers Ltd.
- Ombito, E. K. (2014). Uhakiki wa Kitabu cha; *Siri Sirini 1: Mshairi na Mfungwa*. Katika *Miaka Hamsini ya Kiswahili Nchini Kenya*. Nairobi: Twaweza Communications. Kur.261-262.
- Plett, H. F. (1991). *Intertextualities, Intertextuality*. Walter de Gruyter and Co. Berlin and New York.
- Ponera, A. S. (2014). Utangulizi wa Nadharia ya Fasihi Linganishi. Karljamer Print Technologies.
- Saraswati, K. P. (2019). *Analysis of Characters and Characterization in the Compilation of Malay Poetry "Mirror"*. Shahada ya Uzamili (Haijchapishwa), Chuo Kikuu cha Negeri Semarang.
- Scheppele, L. K. (1988). *Legal Secrets; Equality and Efficiency in the Common Law*. University of Chicago. Chicago and London.
- Wamitila, K. W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- Wamitila, K. W. (2003). *Kamusi ya Fasihi, Istilahi na Nadharia*. Nairobi: Phoenix Publishers.
- Wamitila, K. (2008). *Kanzi ya Fasihi: Misingi ya Uchanganuzi wa Fasihi*. Nairobi: Vide-Muwa Publishers.
- Yenjela, W. (2015). Pathways to African Feminism and Development; *Invoking Memories of Legendary African Women's Studies Centre. Vol.1*. (3). University of Nairobi.
- Zengin, M. (2019). *An Introduction to Intertextuality as a Literary Theory: Definitions, Axioms and the Originators*. Sivas Cumhuriyet University.